

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-59>

УДК 338.439.02:338.432

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

STRATEGY FOR ENSURING FOOD SECURITY OF UKRAINE IN WAR CONDITIONS

Кривохижа Євген Михайлович

доктор сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник, професор кафедри,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7270-6529>

Башлай Сергій Вікторович

доктор філософії (економічні науки), доцент, доцент кафедри,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2247-5440>

Курило Юрій Анатолійович

аспірант,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-9339-8106>

Kryvokhyzha Yevhen

West Ukrainian National University

Bashlay Sergiy

Sumy National Agrarian University

Kurylo Yuriy

Institution Of Higher Education «Podil State University»

Стаття присвячена дослідженню та розробці стратегії забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни. В сучасних умовах ця тема набуває особливої актуальності для України, оскільки вона стикається з різноманітними викликами та складнощами в контексті геополітичних конфліктів та нестабільності. Метою статті є вивчення підходів до розв'язання завдань забезпечення продовольчої безпеки в умовах військових дій та розробка оптимальної стратегії, що враховує військові обставини та забезпечує стаке постачання продуктів харчування населенню. Дослідницький процес базувався на аналізі відповідних літературних джерел, документів та існуючих стратегій продовольчої безпеки. Основною новизною статті є розроблений стратегічний план продуктової безпеки на період післявоєнного відновлення. З урахуванням стратегічних напрямків, розроблених для забезпечення продовольчої безпеки в умовах післявоєнного відновлення, та урахування складеного стратегічного плану на 2030 рік, важливо зазначити, що даний план відповідає поточній ситуації та враховує необхідність адаптації до викликів післявоєнного відновлення. Результати дослідження вказують на важливість врахування військової ситуації та особливостей післявоєнного відновлення при формуванні стратегії продовольчої безпеки. Перший етап передбачає відновлення інфраструктури та засобів виробництва, надання продовольчої допомоги та залучення інвестицій. Також підкреслюється важливість підготовки кваліфікованих фахівців та забезпечення безпеки сільськогосподарських угідь. Другий етап спрямований на зміцнення продовольчої безпеки та включає розробку систем реагування на кризові ситуації, заохочення інновацій у сільському господарстві, співпрацю з міжнародними партнерами, зміцнення ринків продовольчих товарів та охорону навколишнього середовища. Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування розробленого стратегічного плану органами влади та громадськими організаціями для забезпечення сталого доступу населення до продуктів харчування в умовах конфлікту та війни.

Ключові слова: продовольча безпека, стратегія, війна, стратегічний план, післявоєнне відновлення, сталість постачання.

The article is devoted to the research and development of a strategy for ensuring food security in conditions of war. In modern conditions, this topic is of particular relevance for Ukraine, as it faces various challenges and difficulties in the context of geopolitical conflicts and instability. The article is aimed at studying approaches to solving the problems of ensuring food security in the conditions of hostilities and developing an optimal strategy that takes into account military circumstances and ensures a sustainable supply of food to the population. The research process was based on the analysis of relevant literature, documents and existing food security strategies. The main novelty of the article is the developed strategic plan for food security for the period of post-war recovery. Taking into account the strategic directions developed to ensure food security in the context of post-war recovery, and taking into account the strategic plan for 2030, it is important to note that this plan corresponds to the current situation and takes into account the need to adapt to the challenges of post-war recovery. The results of the study indicate the importance of taking into account the military situation and features of the post-war recovery in the formation of the food security strategy. The first stage involves restoring infrastructure and means of production, providing food assistance and attracting investment. The importance of training qualified specialists and ensuring the safety of agricultural land is also emphasized. The second stage is aimed at strengthening food security and includes the development of crisis response systems, encouraging innovation in agriculture, cooperation with international partners, strengthening food markets and environmental protection. The practical significance of the study lies in the possibility of applying the developed strategic plan by authorities and public organizations to ensure sustainable access of the population to food in conditions of conflict and war.

Keywords: food security, strategy, war, strategic plan, post-war recovery, sustainability of supply.

Постановка проблеми. У високодинамічному та складному світі сучасності, де держави стикаються із різноманітними викликами, питання продовольчої безпеки стають одними із ключових пріоритетів національного та міжнародного рівнів. Ураховуючи багатоаспектність, складність та велику значущість для держави продовольчої безпеки, можна розглядати її в широкому і вузькому контекстах. Вона є не лише важливою складовою національної безпеки, але також є важливим елементом соціальної функції держави.

Соціальна функція держави визначається як напрямок її діяльності, спрямований на регулювання рівня життя і реалізацію соціально-економічних прав громадян, відповідно до конкретного етапу розвитку суспільства та держави. В цьому контексті, право на гідне харчування, яке є соціально-економічним правом людини, гарантується та забезпечується через проведення продовольчої політики держави. У структурному контексті соціальної функції держави, забезпечення продовольчої безпеки є одним із комплексних елементів.

В сучасних умовах ця тема набуває особливої актуальності для України, оскільки вона стикається з різноманітними викликами та складнощами в контексті геополітичних конфліктів та нестабільності. Постійні зміни в геополітичній ситуації, військові дії, торговельні обмеження та інші фактори можуть суттєво вплинути на забезпечення доступу до продовольства для населення.

У цьому контексті, дослідження та розробка стратегії забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни стають надзвичайно актуальним завданням. Багато з раніше роз-

роблених стратегій та планів продовольчої безпеки були створені до початку військових конфліктів та геополітичних турбулентностей. В зв'язку з цим, вони потребують уточнення та коректування з огляду на складні обставини війни та післявоєнного відновлення. Висновки та рекомендації, отримані в результаті цього дослідження, можуть мати значущий вплив на розвиток продовольчої політики та допомогти забезпечити стійкий доступ до продовольства для громадян в умовах конфлікту та післявоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі та експертних джерелах розглядається питання продовольчої безпеки в умовах війни, особливо в контексті сучасних викликів та труднощів, з якими стикається Україна. Продовольча безпека стає важливою проблемою національної та міжнародної безпеки, і дослідники та експерти активно вивчають її аспекти. Франчук В., Копитко М. та Мельник С. [3] зосереджуються на забезпеченні продовольчої безпеки України в умовах змінного безпекового середовища. Вони аналізують сучасні виклики та пропонують стратегічні рішення. Крилов Д. В. [5] розглядає проблеми забезпечення продовольчої безпеки України в сучасних умовах, звертаючи увагу на важливість розвитку стратегій, які враховують актуальні виклики. Белоусова І. А. [6] досліджує методологічні аспекти посилення економічної безпеки України в контексті формування продовольчої безпеки. Березюк С., Гонтарук Я. та Ясінська Б. [7] зосереджуються на забезпеченні загальної безпеки держави в умовах воєнного стану, включаючи аспекти продовольчої безпеки.

Яремчук Н. В. та Гонтарук Я. В. [8] розглядають перспективи розвитку виробництва та переробки зерна в Україні, що є важливим аспектом продовольчої безпеки. Бойко В. та Бойко Л. [9] аналізують продовольчу теку та ризики для аграрного виробництва під час війни в Україні. Агакерімова Р. [10] досліджує вплив України на національну та глобальну продовольчу безпеку.

Загалом наукова література та джерела досліджують різні аспекти продовольчої безпеки в умовах війни та конфліктів. Проте, варто відзначити, що обґрунтовані стратегії забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни відсутні в науковому середовищі. Відсутність досліджень щодо розробки таких стратегій свідчить про важливість нашого дослідження. Наша робота має наукове значення, оскільки спрямована на розробку конкретного стратегічного плану для забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни, що стає актуальним завданням в контексті сучасних викликів та конфліктів. Наукова новизна полягає у розробці конкретних кроків і стратегічних рішень для забезпечення стійкого доступу до продовольства під час війни, що робить наше дослідження важливим в контексті наукової розробки ефективних стратегій продовольчої безпеки.

Мета статті – вивчення підходів до розв'язання завдань забезпечення продовольчої безпеки в умовах військових дій та розробка оптимальної стратегії, що враховує військові обставини та забезпечує стале постачання продуктів харчування населенню.

Виклад основного матеріалу дослідження. 25 грудня 2020 року під час робочого засідання в Україні був представлений проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України з назвою «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки на період до 2030 року». Його головною метою було забезпечити доступ усім соціальним і віковим групам населення до безпечних продуктів харчування в достатній кількості протягом року, а також створити умови для того, щоб Україна могла забезпечити себе продовольчою незалежністю [1].

Загалом сьогодні та в довоєнний період в Україні є достатньо продовольства для забезпечення здорового харчування населення. Проте через низьку купівельну спроможність населення та втрати продукції на різних етапах виробництва і постачання, частина населення обмежена у доступі до необхідних продуктів. На сьогоднішній день, в контексті російсько-української війни, в Україні продовжуються

виклики у сфері продовольчої безпеки, тому провести докладний аналіз сучасної ситуації. Особливо це стосується територій, які перебувають під впливом активних військових дій, та прилеглих регіонів.

На момент 2022 року, середнє споживання харчових продуктів в Україні залишається на рівні 53,6 кілограмів м'яса та м'ясних продуктів, 200 літрів молока та молочних товарів, 12,5 кілограмів риби та рибних продуктів, 164,7 кілограмів овочів та картоплі, 58,7 кілограмів фруктів, ягід і винограду на кожну людину. Також середнє споживання включає 282 штуки яєць.

На внутрішньому ринку виробництво молока і молочних товарів задовольняє 103% потреб, м'ясо і м'ясні продукти – 111%, яйця – 126%, цукор – 115%, рослинну олію – 1368%. Однак, продукти, такі як риба та рибні продукти (79,6% імпорту), рослинна олія (42,9% імпорту) та фрукти, ягоди та виноград (35,9% імпорту), все ще залежать від імпорту [2].

Такі дані були враховані при розробленні проєкту Стратегії продовольчої безпеки в 2020 році. В умовах війни необхідно враховувати низку чинників, що змінюють вимоги до формування національної, і, зокрема, продовольчої безпеки.

Воєнні події на території України в 2022–2023 роках стали серйозною загрозою продовольчій безпеці не лише України, але й численних малорозвинених країн світу, які залежать від експорту зернових культур. Російська військова агресія призвела до наступних негативних наслідків, які мають серйозний вплив на продовольчу безпеку:

а) порушення звичних ланцюгів постачання сільськогосподарської та харчової продукції, а також зменшення доданої вартості в аграрному секторі, пов'язане з виробництвом, переробкою, розподілом, споживанням та утилізацією харчових продуктів.

б) скасування збору озимих культур та руйнування сівозміни в 2022 році через поширення воєнних дій у сільськогосподарських областях, таких як Харківська, Миколаївська, Херсонська та Запорізька області, а також часткову окупацію цих територій. Ця ситуація призвела до того, що третина посівних площ стала непридатною через бойові дії та значне мінування, що має наслідком глибокі економічні збої та впливає на ліквідність агровиробників та світовий попит на сільськогосподарську продукцію, призводячи до зменшення продовольчого забезпечення багатьох країн;

в) блокування більшості морських портів України, що ускладнює як експорт сільськогосподарської продукції, так і імпорт критично необхідних продуктів харчування та мінеральних добрив.

Серед інших ознак продовольчої небезпеки, що характеризують сучасну Україну, слід відзначити нестійке зовнішньополітичне становище країни на світовій арені, наявність значної кількості населення, що перебуває у бідності та не має достатніх доходів для покриття основних потреб у харчових

продуктах, ріст споживчих цін, який перевищує інфляцію та грошові надходження, виснаження ресурсів у сільському господарстві, проблеми зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції, залежність вітчизняних виробників від глобальних ринків, старіння сільського населення, недостатність інвестицій, низький рівень інновацій та їх реалізація, фізичне і моральне зношення обладнання, низький рівень кваліфікації працівників, збільшення імпорту на внутрішньому ринку [3].

Таблиця 1

**Проблеми та напрями їх вирішення
в рамках стратегічної продовольчої безпеки України [8–10]**

Проблема	Стратегічний напрям рішення
1	2
Порушення ланцюгів постачання харчової продукції	Відновлення і укріплення постачання сільськогосподарської та харчової продукції через захист та відновлення інфраструктури
	Підтримка та стимулювання внутрішнього виробництва та переробки продукції
	Розвиток регіональних поставок та альтернативних джерел постачання
	Підвищення якості та безпеки продукції
Зрив збору озимих культур та посівної кампанії 2022 року	Відновлення посіву культур та відновлення сівозміни в пошкоджених регіонах
	Залучення додаткових ресурсів для підтримки аграрного сектору
	Розробка та впровадження планів для попередження подібних ситуацій в майбутньому
Блокування морських портів	Реорганізація та розширення інфраструктури портів та залізничного та автомобільного транспорту для забезпечення надійних поставок
	Диверсифікація маршрутів постачання та ринків збуту
	Розвиток стратегічних резервів необхідних продуктів
Нестійке зовнішньополітичне становище країни у світі	Посилення зусиль у веденні зовнішньополітичної діяльності для збереження стабільних міжнародних зв'язків
	Розробка та впровадження стратегічних планів у сфері зовнішньої політики та торгівлі
	Розвиток міжнародної співпраці в області продовольчої безпеки
Низькі доходи населення	Підвищення рівня зайнятості та заробітної плати населення
	Розробка та впровадження соціальних програм та підтримки для осіб, що перебувають у бідності
Виснаження ресурсного потенціалу аграрного виробництва	Проведення інвестицій у сільське господарство для покращення інфраструктури та збільшення продуктивності
	Розробка та впровадження інноваційних технологій та методів сільськогосподарського виробництва
	Збільшення підтримки фермерів та агровиробників
Проблеми зберігання та збуту сільськогосподарської продукції	Розвиток сучасної інфраструктури для зберігання та транспортування сільськогосподарської продукції
	Підвищення якості та безпеки продукції під час зберігання та транспортування
	Розвиток мережі магазинів та ринків для збуту продукції

Продовження Таблиці 1

1	2
Залежність вітчизняних виробників від глобальних ринків	Розробка та впровадження стратегічних планів для регулювання та захисту внутрішнього ринку
	Розширення експортних можливостей та розвиток нових ринків збуту
	Зменшення залежності від імпорту критичних продуктів
Старіння сільського населення	Залучення молодих фахівців та підтримка їхньої освіти та розвитку
	Розробка програм та заходів для підтримки пенсіонерів та забезпечення їхнього комфортного життя
	Підвищення медичного обслуговування на селі
Недостатність інвестиційних надходжень	Залучення інвестицій у сільське господарство та інфраструктуру
	Сприяння розвитку сектору малого та середнього бізнесу у сільській місцевості
	Залучення іноземних інвесторів та розвиток партнерств з міжнародними організаціями
Низький рівень інновацій та їх практичного використання	Підтримка досліджень та розвитку інновацій в аграрному секторі
	Сприяння технологічному розвитку та впровадженню нових методів виробництва
	Сприяння залученню молодих інженерів та науковців у галузь сільськогосподарських інновацій
Стрімке скорочення сільського населення	Підтримка та розвиток сільських громад та ініціатив місцевого розвитку
	Розвиток міських проектів сільського господарства
	Підвищення якості життя у сільських районах та забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я та інфраструктури.
Недостатній рівень професіоналізму та кваліфікації	Підвищення інноваційності та конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору
	Розвиток системи професійної освіти та підвищення кваліфікації для працівників сільськогосподарського сектору
	Залучення кваліфікованих спеціалістів та фахівців до сільського господарства
Збільшення імпортних товарів на вітчизняному ринку	Залучення іноземних інвесторів та розвиток внутрішнього виробництва критичних продуктів
	Підтримка виробників та виробництва товарів, які конкурують з імпортом
	Впровадження заходів та обмежень на імпорт для захисту внутрішнього ринку

Примітка: авторська систематизація

Зібравши, згрупувавши і систематизувавши інформацію можна скласти таблицю з проблемами та напрямками їх вирішення в рамках стратегічного планування продовольчої безпеки.

На сьогодні вже сформовані умови для забезпечення продовольчої безпеки, незважаючи на військові дії та виклики. Ініціатива «Міське городництво для продовольчої безпеки» здатна вирішити низку проблем, які представлені за результатами аналізу.

Ця ініціатива спрямована на створення умов для вирощування овочів та інших сільськогосподарських культур у міських середовищах, навіть в умовах війни. Вона має такі ключові компоненти:

– *Локальне виробництво.* Міське городництво сприяє збільшенню місцевого виробництва овочів та інших сільськогосподарських продуктів. Це зменшує залежність від далеких постачань та допомагає забезпечити населення свіжою, місцевою їжею.

– *Зменшення викидів парникових газів.* Локальне виробництво овочів у містах скорочує ланцюжки постачання та зменшує викиди парникових газів, що сприяє збереженню навколишнього середовища та зменшенню негативного впливу на зміни клімату.

– *Економічний розвиток.* Розвиток міського городництва сприяє створенню нових робочих місць, співпраці між фермерами та переробними підприємствами, а також сприяє розвитку сфери обробки та продажу місцевих продуктів харчування. Це сприяє економічному зростанню в умовах війни.

– *Підтримка громад.* Міське городництво спонукає громади до співпраці та спільної роботи над вирощуванням продуктів харчування. Це сприяє згуртованості та підтримці ментального здоров'я населення в умовах війни [4].

Для забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах військового стану доцільно здійснювати інвестиції в створення великих промислових агровиробництв, спрямованих на вирощування технічних та зернових культур. Ці культури можуть бути подальшими джерелами пального і корму для тваринництва. Оскільки великі тваринницькі та птахівничі комплекси становлять підвищену екологічну небезпеку, їх модернізація шляхом створення підсобних виробництв, які спрямовані на виробництво біогазу для власних потреб, є важливим кроком.

Загальний напрямок агровиробництва має бути спрямований на сталість та кліматично дружні рішення. Зокрема, віддача переваги агроекологічним практикам, таким як точне землеробство, використання сівозмін та біологічно різноманітного полікультурного підходу у рослинництві, а також розвиток дрібномасштабного тваринництва з високими стандартами добробуту тварин.

Важливо враховувати також потенціал українських фермерських господарств для розвитку органічного землеробства. Відходи від рослинництва та тваринництва можуть бути використані як джерела місцевої біоенергетики в локальних проєктах або як добрива [7–8].

Ці заходи, в поєднанні з ініціативою «Міське городництво для продовольчої безпеки» сприятимуть забезпеченню стійкої та сталої продовольчої безпеки в умовах військових дій і зростаючих викликів.

З урахуванням стратегічних напрямів рішення проблем формування продовольчої безпеки в умовах післявоєнного відновлення, і з врахуванням складеного стратегіч-

ного плану на 2030 рік, доцільно переглянути його та удосконалити з врахуванням поточної ситуації. Запропонований план включатиме два етапи.

Перший етап (2023–2027 рр.). На цьому етапі необхідно врахувати обставини, коли у 2021 та 2022 роках через воєнні події не було здійснено планові заходи. Основні завдання включають:

– *Відновлення інфраструктури.* Після припинення воєнних дій та розмінування територій, почати реабілітацію та відновлення сільськогосподарської інфраструктури та засобів виробництва, що постраждали внаслідок воєнних дій.

– *Забезпечення продовольчої допомоги.* Запровадити програму надання продовольчої допомоги для вразливих верств населення та тих, хто постраждав внаслідок війни.

– *Залучення інвестицій у продовольчу сферу та її кредитна підтримка*

– *Підготовка фахівців.* Забезпечити підвищення кваліфікації сільськогосподарських фахівців та фермерів для ефективного ведення господарства в умовах відновлення економіки.

– *Забезпечення безпеки.* Здійснити заходи для забезпечення безпеки сільськогосподарських угідь та мінімізації ризиків пов'язаних із військовими загрозами.

– *Сприяння місцевому виробництву.* Підтримувати місцеве виробництво сільськогосподарської продукції та розвивати місцеві агропідприємства. Це передбачає розвиток державно-приватного партнерства, організаційно-правових форм приватної власності, агропромислової інтеграції та кооперації, що дозволить використовувати переваги широкомасштабного виробництва [5; 6].

Другий етап (2028–2030 рр.). На другому етапі варто зміцнювати продовольчу безпеку, враховуючи результати попереднього етапу та військові обставини.

– *Стійкість до кризових ситуацій.* Розробити та впровадити системи реагування на кризові ситуації та резервування продовольчих ресурсів для надійного забезпечення населення в будь-яких умовах.

– *Розвиток продуктивності.* Заохочувати інновації та нові технології в агропрому, щоб підвищити продуктивність та виробництво продуктів харчування.

– *Співпраця з міжнародними партнерами.* Розвивати співпрацю з міжнародними організаціями та іншими країнами для обміну досвідом та ресурсами.

– *Сталість ринків.* Зміцнити місцеві та регіональні ринки продовольчих товарів та забезпечити сталість цін.

– *Охорона навколишнього середовища.* Здійснити заходи для збереження природних ресурсів та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

Цей новий стратегічний план враховує військову ситуацію та спрямований на забезпечення продовольчої безпеки в умовах післявоєнного відновлення до 2030 року.

Висновки. З урахуванням стратегічних напрямків, розроблених для забезпечення продовольчої безпеки в умовах післявоєнного відновлення, та ураховуючи складений стратегічний план на 2030 рік, важливо зазначити, що даний план відповідає поточній ситуації та враховує необхідність адаптації до викликів післявоєнного відновлення.

Перший етап передбачає відновлення інфраструктури та засобів виробництва, що

постраждали внаслідок війни, а також надання допомоги вразливим верствам населення. Залучення інвестицій у продовольчу сферу та підвищення кваліфікації фахівців також відзначається як ключовий напрямок. Доцільним є підтримка місцевого виробництва та розвиток державно-приватного партнерства.

Другий етап спрямований на зміцнення продовольчої безпеки шляхом створення систем реагування на кризові ситуації та заохочення інновацій та нових технологій у сільському господарстві. Співпраця з міжнародними партнерами та забезпечення сталості ринків також зазначаються як важливі аспекти.

Зазначений стратегічний план враховує військову ситуацію та спрямований на забезпечення продовольчої безпеки в умовах післявоєнного відновлення до 2030 року, що відповідає потребам сучасного контексту та реаліям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Уряд провалив реалізацію Стратегії продовольчої безпеки України – експерт. Агрополіт, 2022. URL: <https://agropolit.com/news/23106-uryad-provaliv-realizatsiyu-strategiyu-prodovolchoyi-bezpeki-ukrayini--ekspert>
2. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки на період до 2030 року. КМУ, Розпорядження від 25.11.2020. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=33eec8aa-b768-4234-8f5d-7014601cf6e7&title=>
3. Франчук В., Копитко М., Мельник С. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах мінливого безпекового середовища. *Вчені записки університету "Крок"*. 2022. № 3 (67). DOI: 10.31732/2663-2209-2022-67-9-17
4. П'ять місцевих ініціатив для зміцнення продовольчої безпеки громад під час війни. UNDP, 2022. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/blog/pyat-mistsevykh-initsiatyv-dlya-zmitsnennya-prodovolchoyi-bezpeky-hromad-pid-chas-viyny>
5. Крилов Д. В. Проблеми забезпечення продовольчої безпеки України в сучасних умовах. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-07>
6. Белоусова І. А. Методологічні засади посилення економічної безпеки України в контексті формування продовольчої безпеки. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. № 1 (53). С. 145–150. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-145-150>
7. Березюк С., Гонтарук Я., Ясінська Б. Забезпечення більшої безпеки держави в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-44>
8. Яремчук Н. В., Гонтарук Я. В. Перспективи розвитку виробництва та переробки зерна в Україні. *При-чорноморські економічні студії*. 2022. Випуск 74. С. 88–97. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.74-13>
9. Бойко В., Бойко Л. Продовольча тека та ризики для аграрного виробництва під час війни в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-27>
10. Агакерімова Р. Вплив України на національну та глобальну продовольчу безпеку. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-53>

REFERENCES:

1. Uriad provaliv realizatsii Stratehii prodovolchoi bezpeky Ukrainy – ekspert [The Government Failed to Implement the Strategy of Food Security in Ukraine - Expert]. (2022). Agropolit. URL: <https://agropolit.com/news/23106-uryad-provaliv-realizatsiyu-strategiyu-prodovolchoyi-bezpeki-ukrayini--ekspert> [In Ukrainian].
2. Pro skhvalennia Stratehii prodovolchoi bezpeky na period do 2030 roku [On Approval of the Food Security Strategy for the Period up to 2030]. (2020). KМУ, Rozporiadzhennia vid 25.11.2020. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=33eec8aa-b768-4234-8f5d-7014601cf6e7&title=> [In Ukrainian].

3. Franchuk, V., Kopytko, M., & Melnyk, S. (2022). Zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovyscha [Ensuring Food Security of Ukraine in a Changing Security Environment]. *Vcheni zapysky universytetu "Krok"*, 3(67), 9–17. DOI: 10.31732/2663-2209-2022-67-9-17 [In Ukrainian].
4. Pyat mistsevykh initsiatyv dlia zmitsnennia prodovolchoi bezpeky hromad pid chas viyny [Five Local Initiatives to Strengthen Community Food Security during War]. (2022). UNDP. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/blog/pyat-mistsevykh-initsiatyv-dlya-zmitsnennya-prodovolchoyi-bezpeky-hromad-pid-chas-viyny> [In Ukrainian].
5. Krylov, D. V. (2023). Problemy zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy v suchasnykh umovakh [Issues of Ensuring Food Security in Ukraine in Modern Conditions]. *Problemy suchasnykh transformatsii*, 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-07> [In Ukrainian].
6. Belousova, I. A. (2019). Metodolohichni zasady posylennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy v konteksti formuvannia prodovolchoi bezpeky [Methodological Foundations for Strengthening Economic Security in Ukraine in the Context of Food Security Formation]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, 1(53), 145–150. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-145-150> [In Ukrainian].
7. Bereziuk, S., Hontaruk, Ya., & Yasinska, B. (2023). Zabezpechennia bolshoi bezpeky derzhavy v umovakh voiennoho stanu [Ensuring State Security in Times of War]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-44> [In Ukrainian].
8. Yaremchuk, N. V., & Hontaruk, Ya. V. (2022). Perspektyvy rozvytku vyrobnytstva ta pererobky zerna v Ukraini [Prospects for the Development of Grain Production and Processing in Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 74, 88–97. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.74-13> [In Ukrainian].
9. Boiko, V., & Boiko, L. (2022). Prodovol teka ta ryzyky dlia aharnoho vyrobnytstva pid chas viyny v Ukraini [Food Security and Risks for Agricultural Production during the War in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-27> [In Ukrainian].
10. Ahakerimova, R. (2023). Vplyv Ukrainy na natsionalnu ta hlobalnu prodovolchu bezpeku [Ukraine's Impact on National and Global Food Security]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-53> [In Ukrainian].